

Історія

УДК 94(37+38):176.5-055.1(045)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18396961>

Гомогендерні відносини та чоловіча проституція у житті античного суспільства

Пономаренко Людмила Василівна,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України та всесвітньої історії, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна,
<https://orcid.org/0009-0009-1359-303X>

Кулик Руслана Дмитрівна,

студентка III курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна, ORCID ID:
<https://orcid.org/0009-0005-0653-1528>

Прийнято: 14.01.2026 | Опубліковано: 27.01.2026

***Анотація.** Метою даної статті є аналіз гомогендерних відносин і чоловічої проституції як складових соціального та культурного життя античного суспільства на прикладі Стародавньої Греції та Стародавнього Риму. Дослідження спрямоване на висвітлення уявлень античних цивілізацій про чоловічу сексуальність, гендерні ролі, соціальний статус та допустимі форми*

інтимних взаємин. У роботі поєднано аналіз античних письмових джерел, зокрема творів Платона, Плутарха, Петронія та Светонія, із напрацюваннями сучасних істориків, філософів і соціальних дослідників, що дозволяє розглянути проблему в широкому міждисциплінарному контексті.

Особливу увагу приділено гомогендерним стосункам у Стародавній Греції, де вони розглядалися не лише як форма сексуальної поведінки, а й як важливий елемент виховання, соціалізації молоді та формування громадянських і військових чеснот. Проаналізовано феномен педерастії як соціально санкціонованої практики, пов'язаної з передаванням досвіду між поколіннями, а також роль таких стосунків у середовищі аристократії та військових спільнот. Показано, що у грецькому суспільстві значення мали вікові, статусні та рольові відмінності між партнерами, які визначали моральну оцінку відносин.

У статті також розглянуто специфіку римського підходу до гомогендерних практик, що ґрунтувався на жорсткій соціальній ієрархії та чіткому розмежуванні активної і пасивної сексуальних ролей. Окремий блок дослідження присвячено чоловічій проституції як легалізованому, інституалізованому та економічно значущому явищу, поширеному як у грецьких полісах, так і в римських містах. Проаналізовано її соціальні масштаби, правове регулювання, участь різних верств населення та ставлення суспільства до осіб, залучених у цю сферу.

Загалом робота демонструє, що гомогендерні відносини та чоловіча проституція в античності були багатовимірними явищами, тісно пов'язаними з культурними нормами, владними механізмами та соціальною структурою тогочасних суспільств, і відігравали значну роль у формуванні античних уявлень про сексуальність і мораль.

Ключові слова: античне суспільство, гомогендерні відносини, проституція, Стародавня Греція, Стародавній Рим

Homosexual relationships and male prostitution in ancient society

Liudmyla Ponomarenko,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ukrainian and World History, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Kropyvnytskyi, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0009-1359-303X>

Ruslana Kulyk,

Third-year student of the first (bachelor's) level of higher education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Kropyvnytskyi, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0005-0653-1528>

Abstract: *The purpose of this article is to analyze same-sex relationships and male prostitution as components of social and cultural life in ancient society, using the examples of Ancient Greece and Ancient Rome. The study aims to highlight the views of ancient civilizations on male sexuality, gender roles, social status, and acceptable forms of intimate relationships. The work combines an analysis of ancient written sources, in particular the works of Plato, Plutarch, Petronius, and Suetonius, with the findings of contemporary historians, philosophers, and social researchers, allowing the issue to be considered in a broad interdisciplinary context.*

Particular attention is paid to same-sex relationships in Ancient Greece, where they were considered not only as a form of sexual behavior, but also as an important

element of education, socialization of youth, and the formation of civic and military virtues. The phenomenon of pederasty as a socially sanctioned practice associated with the transfer of experience between generations is analyzed, as well as the role of such relationships in the aristocracy and military communities. It is shown that in Greek society, age, status, and role differences between partners were important in determining the moral evaluation of relationships.

The article also examines the specifics of the Roman approach to same-sex practices, which was based on a rigid social hierarchy and a clear distinction between active and passive sexual roles. A separate section of the study is devoted to male prostitution as a legalized, institutionalized, and economically significant phenomenon, widespread in both Greek polis and Roman cities. Its social scale, legal regulation, participation of different segments of the population, and society's attitude toward persons involved in this sphere are analyzed.

Overall, the work demonstrates that same-sex relationships and male prostitution in antiquity were multidimensional phenomena closely linked to the cultural norms, power mechanisms, and social structure of the societies of that time, and played a significant role in shaping ancient ideas about sexuality and morality.

Keywords: *ancient society, same-sex relationships, prostitution, Ancient Greece, Ancient Rome*

Постановка проблеми. Гомогендерні практики та чоловіча проституція, як складові гендерних відносин в античності, істотно впливали на соціальні, культурні й правові уявлення давніх суспільств. Одностатеві зв'язки між чоловіками існували в різних формах і сприймалися по-різному залежно від віку учасників, їхнього соціального походження та ролей у взаєминах. Проституція була складовою суспільного устрою й мала інституційний характер, охоплюючи

як жіноче, так і чоловіче середовище. У Стародавній Греції та Римі чоловіча проституція виконувала функцію соціального механізму, в межах якого поєднувалися питання статусу, влади та моральних норм. Аналіз цієї проблематики дає змогу глибше зрозуміти античні уявлення про сексуальність, гендерні моделі та соціальну стратифікацію. Водночас дослідження чоловічої проституції в античному світі сприяє усвідомленню витоків сучасних культурних, правових і моральних норм, що сформувалися під впливом ідей Стародавньої Греції та Риму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одними з ключових джерел для вивчення гомогендерних відносин і чоловічої проституції є праці античних авторів, зокрема Платона, Петронія, Плутарха та Светонія. У творі «Бенкет» Платон [1] розглядав одностатеві зв'язки між чоловіками крізь призму їхнього призначення, схвально оцінюючи ті з них, що сприяли досягненню «мудрості та добра». Натомість Петроній [2] у сатиричному творі «Сатирикон» зосереджувався на моральній деградації римської знаті, зображуючи відкриті гомоеротичні стосунки, сцени чоловічої проституції та сексуальної експлуатації. Плутарх [3, 4] аналізував етичні й соціальні норми поведінки греків і римлян, зокрема практики стосунків між чоловіками, описуючи педерастію у Спарті та інших полісах як елемент виховної системи. Светоній [5] приділяв увагу сексуальним уподобанням римських імператорів, зокрема Юлія Цезаря та Октавіана.

До початку ХХ століття гомогендерні відносини переважно оцінювалися з морально-етичних позицій, однак згодом дослідницький фокус змістився в бік соціально-правового та культурного аналізу античної сексуальності. Одним із перших систематизованих досліджень сексуального життя античного світу, включно з проституцією, стала праця Г. Ліхта [6]. І Блох [7] також звертався до

античних сексуальних практик, наголошуючи, що чоловіча проституція була не лише економічним феноменом, а складовою культури влади та домінування. М. Фуко [8, 9] розглядав античну сексуальність у контексті влади й дискурсу, підкреслюючи, що її осмислення ґрунтувалося не на статевих відмінностях, а на статусних ролях: активна позиція асоціювалася з соціальною перевагою, пасивна – з підпорядкованістю.

Сучасні дослідження цієї проблематики спираються на міждисциплінарний підхід, де поєднуються історичний, соціологічний, правовий та антропологічний аналіз. Так, М. Махній [10] досліджує еволюцію моделей інтимності та ставлення до сексуальності в історичній перспективі, зокрема в контексті гомогендерних відносин і проституції. Мартіросян Л.А. [11] розкриває взаємозв'язок релігійних вірувань греків та виникнення і розвиток специфічних форм і методів соціального виховання чоловічої молоді. А. Шаповал [12] у своїй роботі досліджує сексуальне життя в процесі розвитку цивілізації та історію проституції від найдавніших часів до сьогодення. М. Тетерюк [13] аналізує особливості сексуальної поведінки та сексуальних ролей в античності.

Вітчизняні дослідники гендерних студій в останні роки переважно звертали увагу на проблеми гендерної рівності та ролі жінки в тогочасному суспільстві. Так, Т.О. Костіна [14] аналізує ідеї гендерної рівності та нерівності у контексті становлення суспільства, звертає увагу на той факт, що в античності жінки розглядались як нижчі істоти в порівнянні з чоловіками. І.А. Логвиненко, Є.С. Логвиненко [15] висвітлюють основні критерії соціальної диференціації жінок, причини та наслідки жіночої проституції. У роботі Л. Гуцало [16] здійснено розвідку праць античних авторів щодо ролі жінок у житті грецького суспільства. У статті С.А. Шульги [17] досліджується еволюція соціального статусу жінки-римлянки, її доступності до освіти на рубежі кінця Римської

республіки та початку принципату. В.І. Гришко, С.С. Вознюк [18] розглядають правовий статус та соціальну роль жінки в цивілізаціях Стародавнього світу. Авторами доведено, що соціокультурні відмінності, політичні структури суспільства визначали тип гендерних відносин.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Якщо загальні аспекти розвитку гендерної рівності, гомогендерних відносин та проституції в античному суспільстві представлені в окремих творах античних авторів та роботах сучасних дослідників, то поширення гомосексуальних зв'язків та їхнього сприйняття тогочасними суспільствами Стародавньої Греції та Риму досліджено меншою мірою. Незначно висвітлена і чоловіча проституція у житті різних соціальних груп, що часто пояснюється соціальними табу довкола теми гомосексуальності.

Метою статті є дослідження чоловічої гомосексуальності в Стародавній Греції та Стародавньому Римі як соціокультурного явища, де основними **завданнями** є аналіз соціального і правового статусу залучених осіб, морально-етичних уявлень про такі взаємини та особливостей їхнього суспільного сприйняття.

Методологічні засади дослідження базуються на принципах історизму, об'єктивності, науковості. Зокрема, принцип історизму та об'єктивності уможливорює критичний аналіз творів античних авторів, що використовуються як джерела. Порівняльно-історичний метод дозволяє співставити гомогендерні відносини та чоловічу проституцію у суспільствах Стародавньої Греції та Риму.

Виклад основного матеріалу дослідження. На відміну від сучасних естетичних і еротичних уявлень, у центрі яких переважно перебуває жіночий образ, в античному світі, зокрема у Стародавній Греції, домінував культ чоловічої

краси. Найвиразніше це простежується в мистецтві, де постать юнака зображалася значно частіше й з особливою увагою до пропорцій і деталей.

Важливою складовою грецького світосприйняття в повсякденному житті була радість любові та її тілесно-чуттєве виявлення, прийняття насолоди й задоволення. Жінки, однак, найменше відповідали цій ролі в межах грецького суспільства. Їхній соціальний статус був істотно нижчим, що, з погляду чоловіків, зумовлювало інтелектуальну обмеженість і унеможлиблювало духовну близькість. Жінку переважно сприймали як матір майбутніх громадян, але не як друга чи рівноправного партнера. Натомість гомогендерні зв'язки, які дозволяли поєднувати чуттєву насолоду з елементами духовної близькості, були значно поширенішими.

Стосунки між дорослим чоловіком і хлопчиком-підлітком мали напівофіційний характер і фактично були легітимізовані в межах загальної системи виховання. За свідченнями Плутарха, у Спарті підлітки віком 12–16 років нерідко вступали в особливі зв'язки зі старшими, авторитетними громадянами, метою яких було формування мужніх воїнів, відповідальних членів полісу та передання соціального досвіду наступним поколінням. Як зазначав Плутарх, «...у цьому віці в найбільш гідних юнаків з'являються так звані шанувальники» [3, с. 88], з якими вони проводили значну частину часу: спілкувалися з навчально-виховною метою, брали участь у спільних трапезах, повсякденних заняттях і навіть могли ділити ложе. У цьому контексті Плутарх підкреслював, що старші, шановані громадяни приділяли особливу увагу обдарованим підліткам, відвідували школи гімнастичних вправ, спостерігали за їхніми заняттями та поведінкою під час змагань. Водночас шанувальники поділяли честь і ганьбу разом зі своїми улюбленцями: «Коли один із хлопчиків, злякавшись, закричав під час боротьби, штраф наклали на його “натхненника”» [3, с. 88-90].

Інтимні стосунки між чоловіками у грецькому повсякденному житті виконували роль обміну духовними цінностями. Захоплення юнака старшим чоловіком і обожнювання молодшого розглядалося як стимул для повноцінного виховання. Грецька система виховання не передбачала основну роль сім'ї у освіті хлопчиків. Мати стежила за немовлятами та виховувала дівчаток, тоді як хлопців з 7 років забирали з-під її опіки. Батько також мало уваги приділяв синам, замість цього відправляв їх на виховання до іншого чоловіка, стосунки з яким у хлопчика були ближчими, ніж із родиною. Німецький дослідник І. Блох стверджував, що антична любов до хлопчиків базувалась на стародавніх релігійних віруваннях в те, що при статевих стосунках душа, розум, характер коханця переносяться на хлопчика і таким чином із чисто чуттєвого акту виникає духовна взаємодія більш індивідуального характеру, ніж гетеросексуальна любов. Більш того, завдяки своєму педагогічному характеру, любов до хлопчиків піднялась вище ніж любов між чоловіком і жінкою [7, с. 56].

У сучасному дискурсі термін «педерастія» (від грец. *paídos* – «хлопчик» і *erasteo* – «любити», тобто «любов до хлопчиків») має виразно негативну конотацію та зазвичай трактується як патологічний потяг дорослих чоловіків до неповнолітніх. Водночас у Стародавній Греції це поняття наповнювалося принципово іншим змістом. Воно позначало специфічну форму взаємин між зрілим чоловіком і юнаком, який перебував на стадії фізичного та соціального становлення, але ще не досяг повної зрілості. Як зазначає М. Махній, посилаючись на Стратона з Лампсаку, вікові межі такої привабливості чітко окреслювалися в античній культурі: «Дванадцятирічний хлопець – це справжній скарб. Ще прекраснішим є тринадцятирічний; чотирнадцять років – вершина любовного цвіту; п'ятнадцятирічний – чарівний; а шістнадцять – уже божественний вік» [10, с. 178].

В Афіньському полісі уявлення про гомогендерні відносини суттєво відрізнялися від сучасних трактувань. Законодавчі норми забороняли інтимні зв'язки з хлопцями, які ще не досягли фізичної зрілості, водночас допускалися особливі союзи між підлітками віком 12–16 років і неодруженими чоловіками приблизно 30–40 років. У таких взаєминах розрізняли ролі «єраста» – старшого партнера, та «єромена» – молодшого. Подібний зв'язок вважався припустимим доти, доки юнак не демонстрував ознак дорослішання, зокрема появи вусів чи бороди, що символізувало його перехід до зрілого віку і, відповідно, неприйнятність подальших педерастичних відносин [19, с. 74].

Як зазначає М. Тетерюк, у грецькому суспільстві еротичні взаємини між юнаком і старшим чоловіком нерідко розглядалися як елемент виховання та соціалізації, особливо в середовищі еліти. Пасивна роль юнака вважалася соціально допустимою, оскільки він ще не мав статусу повноправного громадянина. Такі стосунки часто знаходили відображення у візуальній культурі, зокрема на давньогрецьких вазах [13].

У платонівському «Бенкеті» Павсаній підкреслював, що ставлення до чоловічого кохання визначається локальними звичаями й правовими нормами, які істотно різнилися між регіонами. Він наводив приклад полісів Еліди та Беотії, де, за його словами, «...звичай, скріплений законом, заохочує віддаватися закоханим» [1, с. 23], пов'язуючи таку практику з відносно низьким рівнем культурної рефлексії. Натомість в Іонії, де традиції значною мірою формувалися за умов тиранічного правління, подібні стосунки, так само як і захоплення філософією та гімнастикою, розцінювалися як ганебні й потенційно небезпечні. Як зауважував Павсаній, «правителям, мабуть, не вигідно, щоб у їхніх підданих зароджувалися великі помисли, зміцнювалася дружба і виникали міцні зв'язки, а цьому найбільше сприяє... Ерос» [1, с. 22–23].

Гомогендерні практики в грецькому суспільстві мали давнє культурне підґрунтя. За спостереженням Е. Дюпуї, поетична традиція оспівувала нетипові для пізніших епох зв'язки між богами й героями, зокрема любов Міноса до Тезея. Філософ Ієронім відкрито схвалював педерастію та ідеалізував «фівський легіон», тоді як Агнон вважав цілком природним існування у Спарті проституції обох статей до шлюбу [20, с. 116]. В епоху розквіту Еллади видатні представники грецької еліти, зокрема, Есхіл, Софокл, Сократ і Платон були схильні до педерастії. За уявленнями стародавніх греків, найкращі риси чоловіка, його геройство шляхом кохання передаються хлопчикові. Плутарх, характеризуючи Солона, зазначав, що він «...не був байдужим до красенів і не мав мужності вступати в боротьбу з коханням...» [3, с. 137]; «...Пісістрат був закоханий в Харма і поставив статую Ерота в Академії – на тому місці, де запалюють вогонь при бігу з факелами» [3, с. 138]. Аналіз античних джерел свідчить, що найвпливовіші громадяни Греції перебували у владі цієї пристрасті до хлопчиків.

Гомогендерні стосунки були поширені і серед військових. Відбірні загони, що склалися з найбільш витривалих і хоробрих воїнів, пов'язаних інтимними відносинами, існували з давніх часів. До такого роду об'єднання можна віднести «царський загін» спартанців, македонську «царську агему». На думку Платона: «Якби раптом сталося так, що державу чи військо можна було б створити із закоханих мужів та їхніх обранців, то не було б кращого засобу, щоб утримувати їх від негідних учинків, викликати прагнення відзначитися один перед одним чи спонукати до здорового взаємного суперництва. Такі, хоч би горстка їх була, можуть перемогти, як то кажуть, цілий світ» [1, с.17]. Найбільш же відомий історикам Священний загін із Фів. У творі «Життєопис Пелопіда» Плутарх писав: «Священний загін (...) вперше був створений Горгідом: в нього входили триста добірних мужів, які отримували від міста все необхідне для їх навчання та

утримання і стояли табором в Кадмеї. (...) Деякі стверджують, що загін був складений з коханців і коханих» [4]. Священний загін зазнав героїчної загибелі в серпні 338 року до н. е. на беотійській рівнині поблизу Фів. Воїни-коханці разом з афінянами виступили проти війська македонського царя Філіпа II і в битві при Херонеї були повністю знищені. Плутарх залишив емоційно насичений опис цієї події: «Є свідчення, що до самої битви при Херонеї цей загін залишався непереможним. Після бою, коли Філіп оглядав поле битви, він натрапив на місце, де всі триста воїнів лежали в повному озброєнні, загиблі від ударів македонських копій (...). На запитання Філіпа йому відповіли, що це був загін коханців. Почувши це, цар (...) сказав: “Хай злою смертю згинуть ті, хто підозрює їх у чомусь ганебному або приписує їм будь-яку провину”» [4, с. 130].

М. Махній, аналізуючи праці античних авторів, доходить висновку, що у Фівах існував звичай розташовувати коханців поруч у бойовому строю, оскільки вважалося, що військо, сформоване з пов'язаних між собою особистою прихильністю воїнів, є практично непереможним. Подібна практика не була поодиноким і траплялася навіть в Афінах, які загалом вирізнялися більш стриманим і суворим ставленням до гомосексуальних взаємин [10, с. 185].

Сексуальні уявлення та моделі поведінки в суспільстві Стародавнього Риму істотно відрізнялися від грецьких. Давньоримська релігійна традиція пов'язувала сексуальність із добробутом і плодючістю, унаслідок чого поширеними були релігійні обряди та так звані магичні практики, спрямовані на покращення еротичного життя або репродуктивного здоров'я. Зображення відверто еротичного характеру були звичним елементом побуту римської еліти, що підтверджується археологічними матеріалами та дослідженням численних фресок у помешканнях заможних громадян. Як зазначає М. Тетерюк, помірна участь римських громадян у сексуальних стосунках із чоловіками-повіями або

рабами не розцінювалася ні як підстава для морального осуду, ні як загроза чоловічій честі, за умови збереження активної, домінантної ролі у таких взаєминах [13]. Така поведінка досить часто була притаманна для еліти римського суспільства. Светоній неодноразово вказував на гомогендерні стосунки римських імператорів. Зокрема, про Юлія Цезаря він говорив, що той був «чоловіком усіх жінок та жінкою усіх чоловіків» [5, с. 30]. Характеризуючи Октавіана Августа, Светоній вказував, «що після того як той віддав свою невинність Цезареві, пропонував себе Авлові Гірцію в Іспанії за триста тисяч сестерціїв» [5, с.77]. Калігула «Не поважав ані своєї, ані чужої скромності. Подейкують, що він мав ганебні стосунки з Марком Лепідом, з мімічним актором Мнестером та навіть із деякими заручниками» [5, с.150].

У римському суспільстві пасивна сексуальна роль вважалася неприйнятною для громадян чоловічої статі незалежно від віку, це вважалося образою чи загрозою. Хлопці, які досягали 18-річного віку, могли визнаватися об'єктом сексуального бажання з боку дорослих чоловіків, проте вони мали уникати пасивної ролі в сексуальних відносинах. Грецька ідея педагогічного сексуального виховання не набула значного поширення в Римі. [12, с. 61].

Існувала окрема група осіб, які свідомо приймали рецептивну роль у статевих взаєминах. У грецькому середовищі таких чоловіків означували терміном *kinaidos*, а в римському – *cinaedus*. Їм приписували риси, традиційно асоційовані з жіночністю: тендітну статуру, м'якість і манірність рухів, а також брак самоконтролю. Психологічний образ *kinaidos* поставав як особа, зорієнтована на пошук сексуальної насолоди, насамперед у стосунках із чоловіками [21]. Представники цієї категорії траплялися й серед римських імператорів. Так, Мері Берд, спираючись на свідчення античних авторів, характеризує імператора Елагабала як одного з перших історичних прикладів

трансгендерної ідентичності, що відкрито кинула виклик жорстким бінарним гендерним уявленням. За джерелами, він носив жіночий одяг, користувався косметикою та навіть намагався здійснити хірургічну зміну статі [22, с. 21].

Поряд з гомогендерними відносинами, які ґрунтувались на дружбі, коханні, наставництві та сексуальному задоволенні, в античному суспільстві процвітала і чоловіча проституція. У Стародавніх Афінах проституція мала офіційно визнаний статус і здійснювалася в спеціалізованих закладах – диктеріонах. Ця діяльність була досить прибутковою та забезпечувала надходження до скарбниці через оподаткування. Згодом чоловіча проституція набула великого поширення, що змусило законодавців регламентувати її окремими правовими нормами. Зокрема, за словами джерел: «Якщо батько, чи брат, чи дядько, чи опікун, чи взагалі глава сім'ї віддасть когось у найм для розпусти, то Солон не дозволяє подати скаргу за розпусту на хлопчика, а на того, хто його віддав у найм, і на того, хто найняв його, він наклав рівний штраф. А коли хлопчик, відданий у найм, виросте, він не зобов'язаний ні годувати свого батька, ні давати йому житло; він лише повинен поховати його після смерті і виконати інші обряди» [19, с. 320].

У Стародавньому Римі проституція була не лише легальною, а й широко поширеною та відкрито практикувалася. Вона охоплювала різні соціальні верстви – від плебеїв, вільновідпущеників і рабів до представників еліти, включно з імператорами, сенаторами, вершниками та іншими знатними групами суспільства. Зокрема, імператор Калігула спав в конюшні з молодими конюхами, а одному з них, Цитіку, після чергового бенкету заплатив два мільйони сестерціїв за те, що той зумів йому сподобатись. Свій палац він перетворив на публічний дім і старався залучити туди римську аристократію. Водночас, саме Калігула і встановив податок на проституцію в Римі [20]. У Стародавньому Римі після розгульних оргій імператорів чоловіки та діти з нижчих соціальних верств дедалі

частіше займалися проституцією. У будинках розпусти кількість кімнат для дівчат і юнаків була зрівняна, а латинський термін *pueri meritorii* означав дітей, призначених для чоловічої проституції. З раннього віку вони готувалися до цієї ролі, наслідуючи жіночі манери у зовнішньому вигляді та одязі. Рим був переповнений чоловіками з гомосексуальними нахилами, і практично кожен громадянин, незалежно від соціального статусу, тримав у себе гарем із молодих рабів. Посередники приносили значну вигоду, постачаючи рабів та вільновідпущеників для сексуальних розваг у спеціальних закладах [20, с. 195]. Особливо цінувалися актори, танцюристи та раби з музичними здібностями, здатні надати процесу емоційної насиченості та святкової атмосфери.

У Римі існували спеціальні заклади – лупанарії, де у вестибюлі виставляли голих хлопців, а відвідувачі могли обирати партнера за власним смаком [23]. Імператори також неодноразово організовували подібні установи: за свідченням Елія Лампрідія, Коммод «влаштував у себе лупанар, бенкетував із гладіаторами, розносив воду як слуга звідників, можна було подумати, що він народжений для такого ганебного життя» [24, с. 95].

Ступінь поширеності проституції в римських містах добре ілюструє приклад Помпеїв: при археологічних розкопках було виявлено близько 35 приміщень, призначених для подібної діяльності. У «Сатириконі» Петроній описує сцену, коли Аскілт зустрів поважного чоловіка, який провів його темними закутками та спокушав до «ганебної справи» [2, с. 4].

Гомогендерні стосунки були розповсюдженими і в римській армії. Водночас римський солдат, як і будь-який вільний громадянин, мав дотримуватися суворої самодисципліни у сексуальних питаннях. Заборона на укладання шлюбів для військових, запроваджена за часів Августа, діяла навіть на центуріонів, тому доступними формами задоволення залишалися використання рабів, воєнне

насилля та одностатеві стосунки [13]. Проте гомосексуальні взаємини між солдатами розцінювалися як порушення військової дисципліни й суворо каралися, іноді навіть смертною карою. Незважаючи на це, уникнути таких зв'язків у армії було складно, особливо під час тривалих воєнних кампаній.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок.

Гомогендерні відносини та проституція в античності були невід'ємною частиною суспільного життя. У Стародавній Греції чоловічі еротичні зв'язки часто поєднувалися з педагогічними, виховними та військовими традиціями, об'єднуючи молодих чоловіків, їхніх наставників та бойові підрозділи. Ці стосунки мали не лише особистий, а й виховний та політичний характер. Гомосексуальність не засуджувалася, а в окремих випадках навіть заохочувалася, особливо коли вона сприяла формуванню майбутніх громадян або зміцненню військових загонів.

У Стародавньому Римі ставлення до чоловічої гомосексуальності було більш регламентованим і базувалося на соціальній ієрархії. Гомосексуальні контакти визнавалися допустимими лише за умови, що вільний громадянин займав активну роль; пасивна позиція вважалася ганебною і могла завдати шкоди репутації. Винятком із цього правила була еліта, яка могла ігнорувати загальноприйняті моральні норми.

Чоловіча проституція в античності мала легальний статус, оподатковувалася та наповнювала державні скарбниці через діяльність диктеріонів у Греції та лупанаріїв у Римі.

Таким чином, гомогендерні відносини та чоловіча проституція в античності становили складне соціальне явище, яке відображало структуру суспільства, його моральні уявлення та правові норми.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у дослідженні впливу гомогендерних традицій стародавніх греків та римлян на суспільства елліністичного та варварського світів.

Список використаних джерел

1. Платон. Бенкет / пер. У. Головач. Львів, 2018. 220 с.
2. Петроній А. Сатирикон / пер. з лат. Й. Кобів, Ю. Цимбалюк, А. Содомора. Львів, 2024. 192 с.
3. Плутарх. Сравнительные жизнеописания. Харьков, 1999. 1168 с.
4. Плутарх. Сравнительные жизнеописания: Пелопид и Марцелл. URL: https://loveread.ec/read_book.php?id=92837&p=130 (дата звернення: 21.10.2025)
5. Гай Светоній Транквілл. Життєписи дванадцяти цезарів. Львів, 2012. 280 с.
6. Лихт Г. Сексуальная жизнь в Древней Греции. Москва, 1995. 430 с
7. Блох Иоганн. История проституции URL: https://www.google.com.ua/books/edition/%D0%98%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D0%B8%D0%B8/f9pLDwAAQBAJ?hl=uk&gbpv=1&dq=%D0%91%D0%BB%D0%BE%D1%85+%D0%98%D0%BE%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%BD.+%D0%98%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F+%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D0%B8%D0%B8&printsec=frontcover (дата звернення: 13.11.2025)
8. Michel Foucault. The History of Sexuality. Volume 2. The Use of Pleasure. Penguin, 2020. 293 s.
9. Фуко М. История сексуальности. Забота о себе. Киев, 1998. Т.3. 288 с

10. Махній М. М. Еволюція інтимності: від Едему до Мережі. Київ, 2017. 520 с.
11. Мартіросян Л.А. Релігія як чинник формування традицій соціального виховання в епоху античності: Стародавня Греція. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*: Збірник наукових праць. Луцьк, 2012. № 8. С. 14-20. URL <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/1022/1/Martirosian.pdf> (дата звернення: 27.11.2025)
12. Шаповал А. Історія проституції від Вавилону до Амстердаму. Київ, 2012. 240 с.
13. Тетерюк М. Історія і секс. *Гендер в деталях: експертний ресурс про гендерну рівність*. URL: <https://genderindetail.org.ua/season/topic/seksualnist/istoriya-i-sex-134392.html> (дата звернення: 27.11.2025).
14. Костіна Т.О. Генеза гендерної рівності у Стародавні часи. *Габітус*. 2020. № 15. С. 153–157. URL: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.15.25>.
15. Логвиненко І.А., Логвиненко Є.С. Статус жінки в античному світі: особливості шлюбно-сімейних відносин у Стародавніх Афінах. *Право і безпека*. 2021. № 4(83). С.28-37. URL: https://www.researchgate.net/publication/360864319_Status_zinki_v_antichnomu_svit_i_osoblivosti_slubno-simejnih_vidnosin_u_Starodavnih_Afinah. (дата звернення 12.11.2025).
16. Гуцало Л. Генеза гендерної рівності в Стародавній Греції. *Літотис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2022. № 26. С. 199–204. URL: https://eprints.zu.edu.ua/34510/1/%D0%93%D1%83%D1%86%D0%B0%D0%BB%D0%BE%20%D0%9B.%D0%92._%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf. (дата звернення 11.11.2025).

17. Шульга С.А. Жінка в давньоримському освітньому просторі на зламі епох (I ст. до н.е. – I ст. н.е.). *Актуальні питання у сучасній науці (серія «Історія та археологія»)*. 2024. № 10(28). С. 1109–1120. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/26335>. (дата звернення 11.11.2025).

18. Гришко В.І., Вознюк С.С. Правовий статус і соціальна роль жінки в Стародавньому світі: від традицій до витоків гендерної рівності. URL: <https://app-journal.in.ua/floads/2025/12/7.pd> . (дата звернення : 12.11.2025)

19 . Чоловіча проституція. *Архів сексології ім. Магнуса Гірифельда*. URL: https://webcitation.org/65ZassiEY?url=http://www2.huberlin.de/sexology/ECR6/html/male_prostitution.html (дата звернення: 27.11.2025).

20. Дюпуи Э. Проституция в древности: пер. с фр. Кишинев, 1991. 292 с.

21. Hubbard T K. Homosexuality in Greece and Rome: A Sourcebook of Basic Documents. Berkeley/Los Angeles/London, 2003. 575 p.

22. Мері Берд. Імператор Риму. Володар давньоримського світу. Київ, 2025. 429 с.

23. Köllner E. Homosexuelle Prostitution aus anthropologischer Sicht. Homosexualität als anthropologische Herausforderung: Konzeption einer Homosexuellen Anthropologie. Bad Heilbrunn - Obb. : Klinkhardt, 2001. С. 367–393.

24. Элий Лампридий. Коммод Антонин. *Двенадцать цезарей*. Ростов-на-Дону, 1999. С.92-112.